

Grabowska Dorota
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ANDRZEJ KOŁAKOWSKI,
OPIEKA NAD DZIECKIEM SIEROCYM
W WOJEWÓDZTWIE GDAŃSKIM
W LATACH 1945–1956,
WYDAWNICTWO UNIwersYTETU GDAŃSKIEGO,
GDAŃSK 2010, ss. 294

Historia opieki nad dzieckiem w Polsce ma bardzo długą i bogatą tradycję. Problematyka ta ewoluowała na przestrzeni wieków. Rozwój i doświadczenia historyczne państwa miały zasadniczy wpływ na kształtowanie się świadomości społeczeństwa, a także współdecydowały o charakterze systemu opieki i wychowania w Polsce. Problematyka dotycząca opieki nad dzieckiem na ziemiach polskich stała się przedmiotem zainteresowania wielu naukowców. Wśród nich należy wymienić m.in. Marianą Balcerka, Józefę Brągiel, Zdzisława Dąbrowskiego, Romualda Grzybowskiego, Albina Kelma, Gerarda Lubińskiego, Andrzeja Kołakowskiego¹.

¹ Problematyka opieki nad dzieckiem pojawia się w następujących pracach: A. Andrzejewski, *Domy na piasku. Rzecz o sieroctwie i domach dziecka*, Poznań 1997; M. Balcerek, *Rozwój opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1978; R. Borowski, D. Wysocki, *Placówki opiekuńczo-wychowawcze*, Płock 2001; J. Brągiel, *Transformacja w opiece nad dzieckiem osieroconym i jej współczesne trendy*, w: *W służbie dziecku*, t. 1, red. J. Wilk, Lublin 2003; J. Brągiel,

Przedmiotem mojej recenzji jest książka autorstwa Andrzeja Kołakowskiego *Opieka nad dzieckiem sierocym w województwie gdańskim w latach 1945–1956*, wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego w 2010 roku. Andrzej Kołakowski urodził się w 1964 roku. Ukończył pedagogikę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, w 2006 roku obronił pracę doktorską pt. „System instytucjonalnej opieki całkowitej nad dzieckiem w Polsce w latach 1945–1956 i jego realizacja w domach dziecka w województwie gdańskim”. Wieloletni pracownik instytucji opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych, m.in. Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Międzyzrzeczu, Rejonowego Aresztu Śledczego w Gdańsku, Domu Pomocy Społecznej dla Dzieci w Gdańsku, Pogotowia Opiekuńczego. Obecnie pracuje jako adiunkt w Zakładzie Historii Nauki, Oświaty i Wychowania Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego. Przedmiotem zainteresowań badawczych Kołakowski uczynił zagadnienia związane z instytucjonalnymi formami opieki nad dzieckiem, ze szczególnym zwróceniem uwagi na ideologiczne uwarunkowania tworzenia i funkcjonowania systemu opieki. Tematyce tej poświęcił wiele artykułów publikowanych na łamach czasopism naukowych, m.in. „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, „Rocznika Gdańskiego”, „Rocznika Andragogicznego” i w pracach zbiorowych.

Książka *Opieka nad dzieckiem sierocym w województwie gdańskim w latach 1945–1956* składa się z sześciu rozdziałów, wstępu, zakoń-

S. Badora, *Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej*, Opole 2005; Z. Dąbrowski, *Węzłowe problemy opieki i wychowania w domu dziecka*, Olsztyn 1997; L. Dydusiak, *Opieka publiczno-prawna nad dzieckiem w Polsce*, Lwów 1938; D. Głuszak, *Rys historyczny form opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1945–1978*, w: *Problemy pracy opiekuńczo-wychowawczej w placówkach opieki nad dzieckiem*, red. Z. Węgierski, Bydgoszcz 1988; R. Grzybowski, *Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej (1945–1989): rozprawy i szkice*, Toruń 2004; R. Grzybowski, *Podmiot czy tworzywo. Kilka uwag o sytuacji dziecka w teorii i praktyce pedagogiki stalinowskiej*, w: *Dziecko w rodzinie i społeczeństwie*, t. 2, red. K. Jakubiak, W. Jamrozek, Bydgoszcz 2002, A. Kelm, *Formy opieki nad dzieckiem w Polsce Ludowej*, Warszawa 1983; G. Lubiński, *Działalność opiekuńczo-wychowawcza, jej uwarunkowania społeczne i naukowe podstawy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1979, nr 2; G. Lubiński, *O potrzebie badań naukowych w zakresie opieki nad dzieckiem*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1975, nr 10.

czenia oraz zawiera wykaz źródeł i opracowań oraz tabele i ryciny. Kołakowski w swojej pracy przedstawił proces zachodzących przemian w zakresie opieki nad dzieckiem w Polsce w latach 1945–1956, ze szczególnym zwróceniem uwagi na funkcjonowanie systemu instytucjonalnej całkowitej opieki nad dzieckiem w województwie gdańskim. Autor swoje rozważania ukierunkował na województwo gdańskie, gdyż jak pisze we wstępie „w tym regionie w 1945 roku pod względem rozmiarów sieroctwo plasowało się na drugim miejscu w Polsce. Zjawisko to było w znacznej mierze skutkiem wojny, ale również polityki demograficznej władz, kierujących na teren województwa gdańskiego zarówno sieroty repatriowane z ZSRR, jak i dzieci z Polski centralnej” (s. 9.). Andrzej Kołakowski pracę zamknął dwiema datami: 1945 – koniec okupacji, oraz 1956 – koniec tzw. stalinizmu w Polsce, które stanowią ważny okres w procesie przebudowy państwa polskiego, a tym samym przebudowy systemu opieki całkowitej w Polsce. Po zakończeniu drugiej wojny światowej polska teoria i praktyka opiekuńcza odziedziczyła bogaty dorobek wypracowany przez działalność teoretyczną i naukową wychowawców i ludzi nauki z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Jednakże jej rozwój po 1950 roku został zdeterminowany przez państwo, które skoncentrowało się na tworzeniu opieki zakładowej oraz placówek wychowania pozaszkolnego. Wychowanie opiekuńcze zdominowała masowa forma oddziaływania na osobowość młodego człowieka. Przeważało wychowanie kolektywne nad indywidualną pracą z dzieckiem. W ten sposób zamierzano ukształtować właściwe ideologii stalinowskiej postawy wychowanków. Spośród różnych form instytucjonalnej opieki nad dziećmi Kołakowski wybrał domy dziecka, ponieważ w jego opinii „stwarzały [one] władzom komunistycznym nadzieję na laboratoryjne warunki do kształtowania nowego człowieka” (s. 9). Natomiast inne formy opieki całkowitej, zdaniem Kołakowskiego w mniejszym stopniu wpływały na kształtowanie świadomości wychowanków.

W pierwszym rozdziale *Rozwój systemu instytucjonalnej całkowitej opieki nad dzieckiem w Polsce do roku 1945* Kołakowski skoncentrował się na przedstawieniu tradycji opieki nad dzieckiem sierocym na ziemiach polskich, poczynsz od początku kształtowania się państwa polskiego po rok 1945. Przybliżył podstawy prawne i organizację opieki nad dzieckiem w Polsce, a także opisał organizację opieki nad dziec-

kiem w czasie okupacji niemieckiej. Drugi rozdział został poświęcony procesowi kształtowania się systemu instytucjonalnej całkowitej opieki nad dzieckiem w Polsce w okresie 1945–1956. Autor zwrócił w nim uwagę na odbudowę struktur i systemu opieki nad dzieckiem, przebudowę i funkcjonowanie systemu całkowitej opieki nad dzieckiem. Poruszył zagadnienia dotyczące kształtowania się koncepcji dotyczących organizacji opieki i wychowania w domach dziecka po drugiej wojnie światowej oraz organizację opieki i wychowania w domach dziecka w Polsce. W kolejnym rozdziale *Rozwój systemu całkowitej instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w województwie gdańskim w latach 1945–1956* Kołakowski opisał formowanie systemu opieki nad dzieckiem po drugiej wojnie światowej na terenie województwa gdańskiego. Skoncentrował się na przedstawieniu procesu powstawania sieci domów dziecka w tym rejonie, z uwzględnieniem czynników warunkujących ich rozwój, a także ukazał kształtowanie wojewódzkiej struktury systemu opieki. Następnie dokonał analizy procesu upaństwowienia społecznych domów dziecka w województwie gdańskim. Czwarty rozdział *Zaplecze lokalowe i materialne oraz ogólne zasady finansowania domów dziecka na terenie województwa gdańskiego* zawiera informacje dotyczące sytuacji materialno-bytowej oraz ogólnych zasad dotyczących finansowania domów dziecka na terenie województwa gdańskiego. Kołakowski przedstawił także wpływ warunków materialnych na prowadzoną działalność opiekuńczo-wychowawczą. W kolejnym rozdziale *Wychowawcy i wychowankowie domów dziecka w województwie gdańskim w latach 1945–1956*. Autor dokonał charakterystyki wychowawców i wychowanków domów dziecka oraz wzajemnych relacji między nimi, jakie panowały w latach 1945–1956. Z jednej strony opisał kadrę wychowawców, biorąc pod uwagę ich wykształcenie, warunki pracy oraz stosunek władz oświatowych do działalności opiekuńczo-wychowawczej, z drugiej ukazał zjawisko sieroctwa w aspekcie ilościowym oraz kształtowanie się społeczności wychowanków w latach 1945–1956 w województwie gdańskim. Ostatni rozdział Kołakowski zatytułował *Działalność opiekuńcza i wychowawcza w domach dziecka w województwie gdańskim w latach 1945–1956*. Dokonał systematyzacji zagadnień opiekuńczo-wychowawczych zgodnie z potrzebami rozwojowymi dziecka. Przedstawił podejmowane w domu dziecka działania na rzecz wspierania rozwoju biologicznego dziecka. Opisał

także proces wychowania i kształcenia wychowanków, ze szczególnym zwróceniem uwagi na kształtowanie ich postaw społecznych i moralno-światopoglądowych.

Andrzej Kołakowski w swojej książce dokonał wieloaspektowej analizy procesu instytucjonalizacji opieki całkowitej na ziemiach polskich, poczynawszy od pierwszych lat istnienia państwa polskiego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na okres od 1945 do 1956. W przedstawianiu tej problematyki odwołał się nie tylko do wiedzy z zakresu pedagogiki, ale także do prawa, historii, socjologii czy etyki. Wartość tej książki jest ważna, ponieważ jak sam zauważył „zagadnienie kształtowania się systemu opieki nad dzieckiem w Polsce w pierwszej dekadzie powojennej, w przeciwieństwie do szkół, nie była dotąd całościowo i dogłębnie omawiana. Nie doczekał się też syntetycznego opracowania system opieki nad dzieckiem w Polsce po roku 1945. Brak również monografii regionalnej, ukazującej jego rozwój w województwie gdańskim” (s. 11). Dlatego praca ta stanowi cenny wkład w poszerzenie wiedzy na temat opieki nad dzieckiem sierocym po zakończeniu drugiej wojny światowej zarówno w odniesieniu do całego kraju, jak i regionu gdańskiego. Mimo tego, że Autor we wstępie zaznaczył, że w pracy skoncentruje się tylko na omówieniu jednej z form opieki całkowitej nad dzieckiem – na domu dziecka, gdyż inne w mniejszym stopniu wpływały na kształtowanie świadomości wychowanków, to zachęcam Autora do rozszerzenia tego zagadnienia o pozostałe formy opieki całkowitej nad dzieckiem w tym okresie.

Podsumowując, opieka nad dzieckiem sierocym stanowi wyraz różnorodnych doświadczeń i tendencji, które kształtowały się pod wpływem pojawiających się potrzeb społecznych. Andrzej Kołakowski przyjmuje za Wiesławem Theissem, że „sytuacja dziecka uwikłanego w bieg historii, w wydarzenia społeczno-polityczne jest częścią szerszej sytuacji, w której w określonym czasie znajdował się cały naród i cały kraj” (s. 11). Na kształt tej opieki mają wpływ zarówno wartości kulturalne, religia, tradycje rodzinne i wychowawcze, obowiązujące w danym państwie, jak i sytuacja polityczna, co dowiódł w swojej pracy Andrzej Kołakowski.